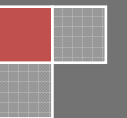

İKV DEĞERLENDİRME NOTU

RIO+20 NOTLARI: UMUTLU OLMAK İÇİN
YETERLİ Mİ?

İlge Kıvılcım

Rio+20 Notları: Umutlu Olmak İçin Yeterli Mi?

Bilindiği gibi, Endüstri Devrimiyle beraber, yeni buluşların etkileri o dönemin üretim şekillerine yansımıştı. Bu değişimden olumsuz etkilenen bazı sektörlerde çalışanlar – tarım – büyük kentlere göç etmeye, böylelikle kent nüfusları artmaya başlamıştı. Aynı zamanda, teknolojik gelişmelerin getirdiği yaşam düzeyi yükselmiş, önce Avrupa’da sonra dünya genelinde tüketim oranları artmıştı. Ya da diğer bir deyişle, artık üretim ve tüketim doğal kaynakların giderek artan bir şekilde kullanılmasına dayalı bir hal almıştı. Bu durumun ileride ne türlü felaketlere yol açacağı da gözlerden kaçmaktaydı. Bu hızlı gelişen sürecin etkileri, Birinci Dünya Savaşı’na, güçlenen ekonomik büyüme arzusu ile yansyacaktı. Daha önemlisi, insan refahı ile ekonomik büyüme birbirine paralel iki değer olarak kabul görüyordu. Ne var ki, 70li yıllara gelindiğinde, maddi büyümenin her şey olmadığı anlaşılacaktı. Özellikle, çevresel sorunların arttığı bu yılların yansımaları konuyu ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlu olarak incelemeyi zorunlu hale getirecekti. Küresel bir çözüm modeli aramak kaçınılmazdı. Günümüz kalkınma hedeflerinin temelini oluşturan ‘sürdürülebilir kalkınma’ teriminin ortaya çıkışı da bu yıllarda gerçekleşmişti.

Yıl 1972...Yer Stockholm. ‘**BM İnsan ve Çevre Konferansı**’ kapsamında ilk kez dünya çapında ‘sürdürülebilir kalkınma’ kavramı tüm siyasi ve ekonomik politikaların içine girerek gelecek dönemleri kapsayacak algılayışlardaki değişim sürecini başlatmıştı. Bunların dışında daha önemlisi ‘çevre koruma’ artık vazgeçilmez bir politika halindeydi. Küresel slogan daha çevreci politikalar ekseninde ekonomik ve sosyal kalkınma politikaları üretmek ve bunu küresel hukuki bir zemine oturtmaktı. Bu çerçevede 1972 tarihli Konferans, mevcut olan tüm yasal düzenlemeleri bir araya getirmek ve çevre problemlerini kontrol altına almak için düzenlenmişti. Ancak, Chernobil kazası, asit yağmurları ve ozon tabakasının incilmesi gibi daha önce öngörülmeleyen çevre problemleri yaşanınca, verilen vaatlerin tekrar gözden geçirilmesi zarureti ortaya çıkmıştı.

Yıl 1992...Yer Rio De Janerio. Bu sefer, daha etkili sonuçlar vermesi beklenen ve dönemin en büyük küresel çevre toplantısı hatta gelişimin yönünü değiştirecek dünyanın son kritik şansı olarak tanımlanmış '**BM Çevre ve Gelişme Konferansı**' konuşulmaktaydı. Ekosistemin tahrip olması nedeniyle nesilleri tükenmekte olan türlerin korunması, çevre-dostu teknolojilerin sanayileşmiş ülkelere transferi, borç içinde yüzen üçüncü Dünya ülkelerinin borçlarının çevrenin korunması karşılığında kaldırılması amacı ile Gündem 21'in hazırlanması, ozon tabakasındaki incelme ve fakirlikle mücadele tartışılan konuların başında yer almaktaydı. Ana mesaj, ekonomik kalkınma ve bunu etkileyecek alışkanlıklarımızın *yine* değişmesi yönündeydi. Sürdürülebilir kalkınma artık, araştırma yazılarının, medyanın ve tartışma platformlarının önemli bir gündemini oluşturuyordu. Türkiye de dahil olmak üzere pek çok ülkede ekonomi, çevre, sosyal yaşam, *insan hakkı* konuları bir arada konuşulmaya başlamıştı.

Ancak, çıktılarının uygulanma süreçlerinin aslında o kadar da umut verici olmadığı kısa zamanda anlaşılacaktı. Ne 1972 ne de 1992 buluşmaları net bir çözüm alternatifi sunamamıştı. Ya da çözümler yetersiz kalmıştı.

Yıl 2012...Yer Rio De Janerio. Tam 20 yıl sonra aynı yerde '**Rio+20 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı**' ya da diğer bir adıyla Rio+20 Dünya Zirvesi (*Earth Summit*), son 20 yılı ve uygulama sürecindeki yaşanan aksaklıkları değerlendirmek için 20-22 Haziran tarihlerinde BM üyelerini bir kez daha bir araya getirmiştir.

Bilindiği gibi, Ocak 2012 tarihinden beri tüm ülkeler, Zirve'de sunulacak *taslak metin* üzerinde müzakereleri sürdürmüştür. Metnin içeriğini oluşturan BM Çevre Programı'nın (UNEP) güçlendirilmesi, yeşil ekonomi, okyanuslar, adaletsizlik, yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri gibi temel konular üzerine Zirve gününe kadar yoğun bir süreç yaşanmıştır. 1992 yılından biraz farklı olarak, sürdürülebilir

kalkınmanın terimsel evrimi olarak söylenebilecek 'yeşil ekonomi' modeli, ideal çözüm olarak müzakerecilerle sunulmuştur.

Konferansın hazırlık sürecinde yedi alanın öncelikli öneme sahip olduğu vurgulanmıştı: **İş olanakları, enerji, sürdürülebilir kentler, gıda güvenliği ve sürdürülebilir tarım, su, okyanuslar ve afetler.**

Peki 2012 öncesi ve sonrası tablo bizlere neler gösteriyor?

Çevreye İlişkin Göstergeler...

23 Mayıs 2012 tarihli New York Times'ta yayımlanan makalesinde BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon *'Yeni bir çağa adım attığımızı fark ediyoruz. Bazıları buna, insanların dünyanın kendi devinimini kökten değiştirdiği yeni bir jeolojik devir bile diyor'*¹ ifadesini kullanmıştı. Ancak, konunun önemi her geçen gün artsa da, bu artışın verilen sözlerin tutarlılığına yansımadağı hissedilmektedir. **1992 - 2012 yılları arasındaki gelişmelerden yansıyanların tartışılacağı Rio+20 Dünya Zirvesi'nin hızlı karar almayı gerektiren çevresel konularda önemli bir dönemeç haline geldiği yorumlarına ek olarak, AB ve diğer ülkelerden gelen mesajlarda ortak amaç gözlemlense de, aslında durumun ciddiyeti hala farklı nedenlerden dolayı göz ardı edilmektedir.**

¹ İlgili habere <http://www.nytimes.com/2012/05/24/opinion/the-future-we-want.html> internet adresinden ulaşılabilir.

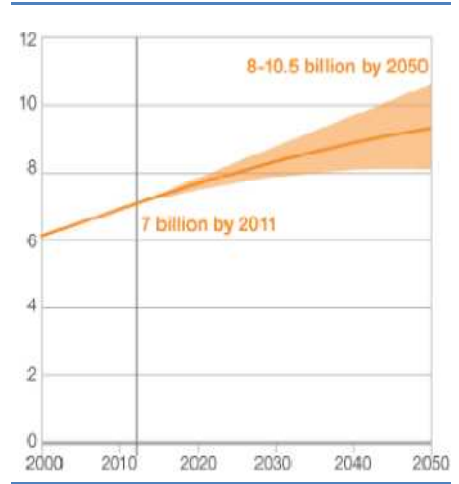
Son on yılda oluşan nüfus artışı (Bkz. Tablo 1) ve buna bağlı tüketimin her geçen gün arttığı görülmektedir.

Bilimsel verilere bakıldığında, 2100 yılı için ise toplam dünya nüfusunun 15 milyara ulaşması bekleniyor. 2007 yılından bu yana deniz ürünlerindeki tüketim % 32; et ürünlerindeki tüketim % 26 oranında artmıştır.² Yine dünya nüfusunun % 25'inden fazlası beslenme sıkıntısı ile karşı karşıya.

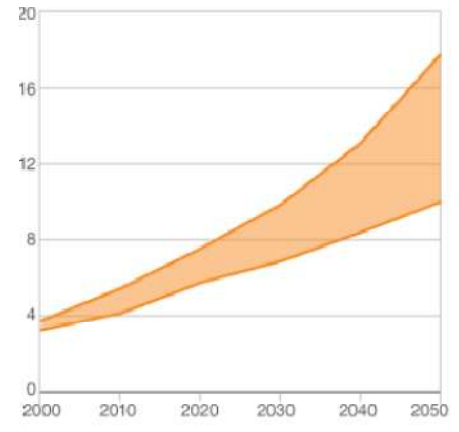
Peki dünya genelinde insanların çevre koruma konusuna karşı duyarlılığı nasıl bir seyir izlemektedir?

OECD'nin 2011 verilerine baktığımızda (Bkz. Tablo 3) dünya geneline yayılmış çevre sorunlarına bakış açılarında yüksek seviyede duyarlılık olduğu görülebiliyor. Ancak, ülkelerin çevre koruma performanslarında artış olsa da, bunun ne kadar gerçeği yansıttığı hala tartışma konusu... Sanayileşmiş ülkeler olan Japonya ve Avustralya'da çevre sorunlarının abartıldığını düşünenlerin sayısının % 40'ın üzerinde olduğu dikkat çekiyor.

Tablo 1. Nüfus (2000-2050)

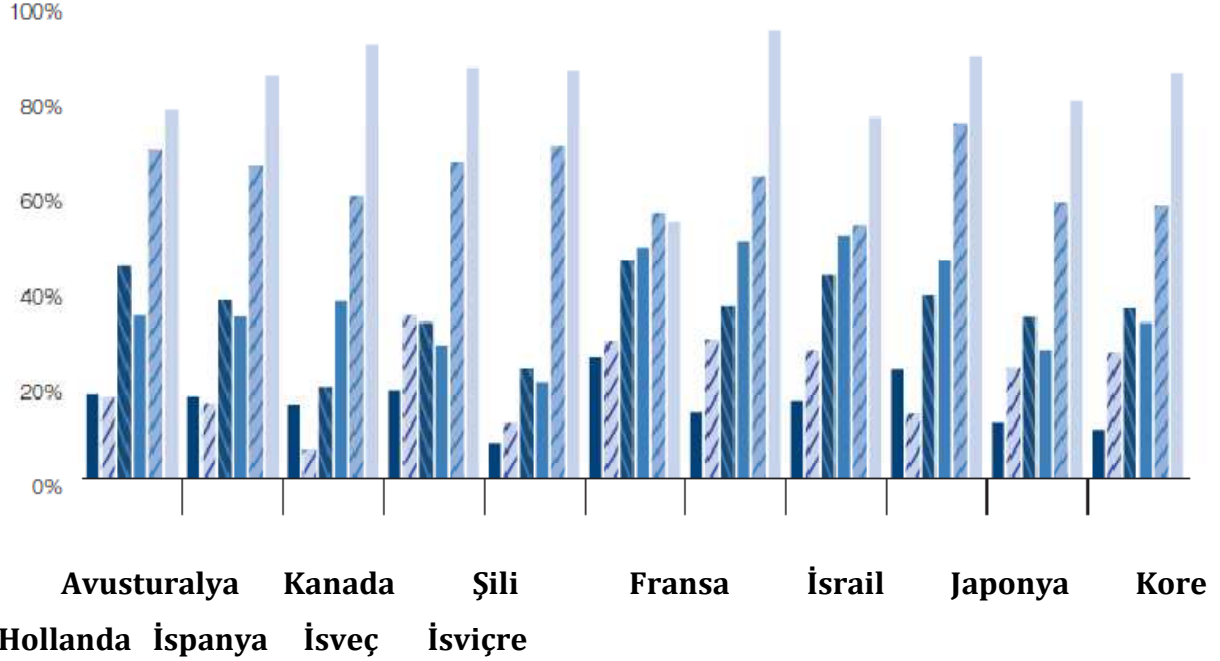
Tablo 2. GDP (US Dolar)

Kaynak: UNDESA, 2009, Wealth, Van Vuren et al, 2012
http://www.unep.org/geo/pdfs/geo5/GE05_report_C16.pdf

² UNEP, 2011

Tablo 3. Çevre Konuları Ne kadar Önemseniyor?

- Çevre sorunları gelecek nesiller tarafından çözülmeli.
- Diğerleri bir şey yapmazsa, ben de bir şey yapmayacağım.
- Çevre sorunlarının etkileri sıkça tekrarlanıp, abartılmaktadır.
- Çevre sorunları teknolojik süreçten geçerek çözüme kavuşabilir.
- Hükümet politikaları extra bir maliyet sunmaz.
- Çevre için alışkanlıklarımdan ödün vermeye hazırım.

Kaynak: OECD Greening Household Behaviour: Results of the 2011 Survey

Diğer bir OECD verisine göre³, 1996 yılında çevre ürünlerine dünya genelinde yapılan yatırımın hacmi 200 Milyar ABD Doları iken, 2008 yılındaki ekonomik krizden dolayı oluşan düşüşten sonra 2010 yılında 500 Milyar ABD Doları olarak açıklanmıştır. Hızla gelişen ekonomisiyle Çin’de bu miktar dünya geneline göre çok daha

³Environmental Goods and Services: The Benefits of Further Trade Liberalisation, OECD, 2001

düşük seyir izleyerek, neredeyse hiç yatırım yapılmayan 1996 yılına göre biraz artış göstermiş olsa da 2010 yılında ancak 10 Milyar Dolara kadar çıkabilmiştir.

Önemli bir not olarak, dünya nüfusunun %50'sinin şehirlerde yaşadığı ve 2050 yılında bu oranın %70'e çıkacağı öngörülmektedir. Küresel düzeyde enerji kullanımının % 67'sini şehirlerin oluşturduğu, enerjiye bağlı emisyonların % 71'inin yine şehirlerde meydana geldiği hatırlanırsa, şehirleşmenin de çevreye verdiği etki çok açıktır. Bu nedenle büyümenin çevre-dostu büyüme alternatifleriyle uyumlaştırılması öngörülmektedir.

Rio+20: Umutlu Olmak İçin Yeterli Mi?

Zirve, 13 Haziran tarihinde yapılan açılış ile resmen başlamıştır. Ancak 20 Haziran öncesinde Zirve'ye ilişkin çalışmaların istenilen düzeyde ilerlemediği sinyalleri gelmekteydi. Zirve'de onaylanması beklenen 'Sıfır Taslak' (*Zero Draft*) metninde, yukarıda sayılan ana tartışma alanlarına paralel olarak yoksul ülkelere çevre-dostu teknolojilerin transferi, enerji, su ve gıda güvenliğinin geliştirilmesi; fosil yakıtlarının azaltımı ve okyanusların korunması için gerekli önlemlerin artırılması hedeflenmiştir.

Açılış günüyle beraber üç gün süren Üçüncü Hazırlık Komitesi (13-15 Haziran, Prepcom III) 15 Haziran'da sona ermiştir. Komite'nin sonuçlarına yansıyanlar yine ortak hedefte buluşmadığı yönündeki haberleri doğrular nitelikte olmuştur. O günlerde, Rio+20 Genel Sekreteri Sha Zukang yaptığı açıklamada, Sonuç Belgesi'nin %37'si üzerinde anlaşmaya vardıklarını söylese de henüz çözüme ulaşmamış önemli konular olduğunu vurgulamaktaydı: Bunlar, teknoloji transferi, gelişmekte olan ülkeler için finansman sağlanması ve kapasite artırımı olarak gözükmüyordu. Özellikle Japonya, Rusya ve AB'den çeşitli itirazlar gelmekteydi. Yani yapılan tüm uluslar arası toplantılar ve oluşturulan yasal dayanaklara rağmen, istenilen verimin ve katılımın sağlanamadığı ortaya çıkmaktaydı.

Ön Bilgi

Sıfır Taslak (Zero Draft): Müzakerecilerin yorum yaptığı ve tartıştığı taslak metin

Sonuç Belgesi: Taslak metnin son halinin 20-22 Haziran tarihinde katılımcı ülkelere sunulan belge

Konferansın iki teması:

- Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde yeşil ekonomi
- Sürdürülebilir kalkınmanın

Müzakereler ile ilgili günlük raporlar yayımlayan tek sivil toplum grubu olan Üçüncü Dünya Ağı'na (*Third World Network*) göre, G77 grubu tarafından, yeşil ekonomi kavramının çerçevesinin çizilmesi, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması konularında farklı yaklaşımların benimsenmesi talebinin ABD, İsviçre, AB ve Güney Kore gibi ülkeler tarafından reddedildiği görülüyordu. AB, yeşil ekonomi kavramının bütün ülkeler için bir 'araç' olması ifadesinin taslağa eklenmesini isterken, G77 grubunun yeşil ekonomi politikalarının 'kullanılan araçlardan biri' olması ve 'sert kuralları içermemesi' konusunda ısrar ettiği yönünde notlar gözlemciler tarafından bildiriliyordu.⁴ Temel konularda fikir ayrılıklarının yanı sıra, önemli devlet liderlerinin özellikle Barack Obama, David Cameron ve Angela Merkel gibi dünya liderlerinin zirveye katılmayacaklarını duyurmaları da istenilen düzeyde temsilin sağlanamayacağını zaten gösteriyordu. Rio+20 atmosferinin bu şekilde ilerlemesiyle ve sürdürülebilir kalkınma politikası etrafında şekillenen yeşil ekonomi gündemdeyken, Zirve'nin gerçekten tarihi bir dönüm noktasına işaret ettiğini söylemek zorlaşmıştı. 55.000 katılımcının oluşturacağı sivil toplum, özel sektör temsilcileri ve 193 BM üyesinden 180 delegasyonun buluşmasının, istenilen sonuçları sağlamayacağı birçok yorumcu tarafından dile getiriliyordu.

Sonuç Belgesi⁵'nin Detayları

Konferans sonuna ortaya çıkan en önemli kazanım, devlet başkanlarına sunulan ve müzakerelerde içeriği belirlenen Taslak Sonuç Belgesi'nin kabul edilmesi. Rio+20 Genel Sekreteri Sha Zuang, belgenin olumlu değişimlere yol açabileceğini ve bunun küresel çapta büyük bir fark yaratabileceğini ifade etmiştir. Gerçekleşen açılış oturumunda konuşan BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon ise müzakere sürecinin başarılı bir şekilde tamamlandığını dile getirmiştir.

Ancak, sonuç belgesinde bulunan 283 maddenin pek inandırıcı olmadığı ve her hangi bir somut sonuca yönelik hedefleri içermediği görülüyor. Nitekim, AB'nin İklim Eyleminden Sorumlu Komiseri Connie Hedegaard yaptığı açıklamada metnin

⁴ REC Türkiye, Rio+20 Gündemi

http://www.rec.org.tr/?module=newsletter&item=newsletter_issues&issue_id=105#article_1794

⁵ Orijinal metne <http://www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html> adresinden ulaşılabilir.

çok zayıf ibareler içerdiğini savunmaktadır. AB Konseyi Dönem Başkanı Danimarka'nın Çevre Bakanı Ida Auken ise onaylanan belgeye ilişkin olarak '*Hiçbir şey olmamasından çok daha iyidir*' şeklinde yorumda bulunmaktadır. Görülüyor ki, bir çok konuda daha metinlerde belirlenen hedeflerde ya erteleme usulüne gidilmiş ya da ilgili soruna çözüm üretmekten çok, ülkelerin kendi önceliklerine göre palyatif önlemler almaları tercih edilmiştir. Belgede öne çıkanlar şu şekilde özetlenebilir:

- 10 yıllık sürdürülebilir kalkınma ve üretim çevre programları için bir organ oluşturulacak.
- Gelişmekte olan küçük ada ülkeleri için üçüncü bir konferans 2014 yılında yapılacak.
- Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun yerini alması planlanan üst düzey formun içeriği yapılandırılacak.
- BM Çevre Programı'nın (UNEP) yapısı güçlendirilecek. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri özel bir çalışma grubu tarafından oluşturulacak.
- Sürdürülebilir kalkınmayı finanse eden etkili bir strateji raporu hazırlanacak.

Ayrıntılar

(a) Sürdürülebilir Kalkınma: 2013'e kadar özel bir çalışma grubunun tüm ülkeler kapsayacak şekilde sürdürülebilir kalkınma hedefleri BM'e sunulacak. (b) Fosil Yakıt: Fosil yakıtta verilen destek azaltılacak ve 2020'ye kadar sıfırlanacak. (c) Okyanuslar: 2025'e kadar ülkeler okyanus ve deniz kirlenmesini önlemede gerekli desteği sağlayacak (ABD, Kanada ve Rusya gibi birkaç ülke ilgili maddelere yumuşattığı belirtiliyor). (d) Ormanlar: Ormanlar konusunda net bir sonuç görülüyor. (e) Kurumsal Yapı: UNEP'in kurumsal yapısının geliştirilmesi konusunda net bir sonuç çıkmamıştır. (f) Yeşil ekonomi: Bu konu, ülkelerin ulusal stratejik öncelikleri dikkate alınarak uygulamalar öngörülecek. Yani yeşil ekonomi ülkelerin kendi isteğine bırakılmış durumda. (g) İşsizlik: Sadece ülkelere BM programları ve ajansları vasıtasıyla ilgili fonlardan yararlanması teşvik edilecek. İş imkanları yaratılmasında ulusal programlara destek verilecek. (h) İklim Değişikliği: 2020'ye kadar sera gazları emisyonlarının azaltımı sağlanacak (ne kadar olduğu belirtilmiyor), yeşil iklim fonlarına teşvik verilecek. (ı) Şehirler: Son on yılda büyüyen şehir nüfusunun taleplerini karşılamada sürdürülebilir şehir planlamaları etrafında atık yönetimi, ulaşım ve enerji verimliliğine atıfta

bulunulmuştur. (i) Sağlık: Evrensel düzeyde sağlık sisteminde sosyal uyum ve sürdürülebilir sağlık ve ekonomi modelleri geliştirilecek. (j) Eğitim: BM Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim Programı (2005-2014)'na uyum üyeler tarafından sağlanması öngörülmektedir. (k) Doğal Afetler: Hyoge Eylem Çerçevesi'nin (2005-2015) önemi vurgulanmıştır. (l) Biyo-çeşitlilik: 2011-2020 Strateji Planı önemi vurgulanmıştır.

Metin incelendiğinde, her şekliyle olumlu ifadelerle dolu olduğu görülmektedir. Ne var ki sadece daha önce sonuca varılan Uluslararası bağlayıcılığı olan metinlere atıflarda bulunulduğu, etkili program ve projeler üretmekten çok, var olan programlar üzerinden olumlu mesajlar verilmekte olduğu açıktır.

Belge çıktısına bakıldığında dikkat çeken bir diğer kısım ise terimsel anlamının dışında başka yorumlara neden olabilecek sürdürülebilir büyüme (*sustainable growth*) kavramı yerine 'daimi büyüme' (*sustained growth*) olarak çevirebileceğimiz kavramının kullanılması olmuştur: Sürekli büyüme ve tüketim mekanizmasını daha işler hale getiren yeni ifade belgede kullanılmıştır. Rio+20 buluşmasının sonucu aslında daha çok 'sürdürülebilirlik ilkesinin tam tersi olan makinalara bağlı büyüme' isteklerini içeren modelin sonuç belgesine yansıdığını söyleyenler mevcuttur.⁶ Bu noktada, Zirve'nin umuttan çok üyelerin öncelikleri üzerinden oluşturduğu ve hiçbir somut veri göstermeyen bir belge niteliğine kavuştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye'nin Konumu

Konferansın ilerleyen günlerinde 100'den fazla devlet başkanı bir araya gelmiştir. Aralarında Çin Başbakanı Wen Jiabo, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, İngiltere Başbakan Yardımcısı Nick Clegg ve Türkiye'den Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yer almıştır. Başbakan Erdoğan, 21 Haziran'da hem Türkiye'nin düzenlediği yan etkinlikte hem de Genel Kurul'da devlet başkanlarına hitaben konuşmalar yapmıştır. Erdoğan konuşmasında '*Eğer bir ülkenin büyümesi sadece grafiıklere, sayılara yansiyorsa köylere, sokaklara yansımıyorsa burda kalkınmadan söz edemeyiz.*' şeklinde yorumunu dile getirmiştir.

⁶ İlgili bölüm ile ilgili habere <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/jun/25/rio-governments-will-not-save-planet> internet adresinden ulaşılabilir.

Konferansta Türkiye'den sivil toplum ve özel kuruluş temsilcileri yeşil projelerini Zirve boyunca tanıtmıştır. Türkiye'nin '**Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'na Hazırlıkların Desteklenmesi' Projesi** kapsamında ülke çapında hayata geçirilmiş en iyi 'yeşil' projeler toplanmıştır. Bir sene sürecek projenin bütçesi 450.250 ABD Dolar olarak açıklanmıştır. Proje Ekim 2012 tarihine kadar devam etmektedir.

Rio+20 için Türkiye'nin önceliklerinin belirlenmesinde AB amaçlarına paralel bir seyir izlendiği görülmüştür. Konferansa özellikle uluslar arası kurumsal yapının mevcut durumunun tartışılması için önemli bir platform olarak bakılmıştır.

Sonuç

Rio+20 öncesinde 13 Haziran 2012 tarihinde konuşma yapan Avrupa Komisyonu'nun çevreden sorumlu üyesi Janez Potočnik,

*'Yeşil ekonomi bizim hayatta kalma stratejimizdir. Doğal kaynaklarımızın kullanım şeklini değiştirmemiz gerek. İş imkanları sağlayan yeni hedefler yaratmalıyız... 2011 yılında AB'nin uluslararası yardım miktarı 53 milyar Avro olmuştur. Ancak yardımlar tek başına yeterli olmayacaktır. Her türlü uyum sürecinde iş dünyası, sivil toplum ve vatandaşın aktif katılımı sağlanmalıdır. Rio'dan çıkanlar açlık, yoksulluk ve kirliliği azaltıcı, ekosistemi koruyucu nitelikte hedeflere yönelik olması şarttır.'*⁷ şeklindeki düşüncelerini paylaşmıştı.

Rio+20 Zirvesi hakkındaki her olumsuz yorum aslında küresel ekonomik, sosyal ve çevresel problemlerin çözümüne yönelik olarak tüm paydaşların bir zeminde buluşmadığına ve çevre koruma kapsamındaki yeşil ekonomi prensiplerinin hala ulusal programlarda öngörülen büyüme hedefleriyle ilgili önceliklere tabi olduğunu göstermektedir. Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi ilkelerinin sadece kağıt üzerinde kalmaması gerek devletlerin gerekse sivil toplumunu bu süreçteki kararlı tutumuna bağlıdır. Unutulmamalıdır ki, çevrenin korunması, doğal kaynaklardan ihtiyatlı bir şekilde yararlanılması ve tüm politikalarda çevre ve sürdürülebilir

⁷ Çevre Komisyoneri Janez Potočnik'in konuşma notları Avrupa Birliği'nin resmi internet sitesinden ulaşılabilir:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/12/442&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

kalkınmanın öncelikli bir hedef olarak benimsenmesi sadece bugün yaşayanlara değil gelecek nesillere olan borcumuzu ve yükümlülüğümüzdür.